

BİBLİYOGRAFYA

BELDICEANU NICORA, *Le Tımar dans l'Etat Ottoman (débüt XIV-débüt XVI siècles)*, Yay: Otto Harrosowitz, Wiesbaden 1980, 122 s.

Osmanlı Devletinin sosyal ve ekonomik tarihi üzerinde ciddi çalışmalar yapan yazarı şimdiye kadar bu alanda yaptığı tetkiklerle tanımaktayız. Bu kez çeşitli dergilerdeki makaleleri ile Tımar Kurumu üzerindeki tetkiklerini olgunlaştırıp "Osmanlı Devletinde Tımar (XIV. y.y. başından XVI. y.y. başına)" adlı bir kitap halinde okuyuculara sunmaktadır.

Eser şu ana başlıkları içermektedir:

Önsöz (9), Giriş (11), I-Dokümantasyon (13-17),

II - Tımar Deyimi, Kurum olarak Tımar ve geçtiği en eski yerler (20-26), III - Osmanlı Devletinde Tımar (31-48), IV - Tımar, yapısı, gelirleri, tahsisi, tahsis formaliteleri (51-70), V - Tımar sahipleri ve sorumlulukları (74-89), VI - Sonuç (94), Bibliyografya (99), 1. Gayri matbu kaynaklar, Coğrafi bölge itibariyle sicillerin dağılışı (103) 2. Matbu eserlerin analitik sıralanması (110), Dizin (111).

Rumen asıllı, Fransız Araştırma Milli Merkezinde (CNRS) uzun yıllardan beridir çalışan müellif, eserinin kaynakları hakkında Önsözde şu açıklamayı yapıyor. Kitabın bu konu ile ilgili matbu araştırmalardan başka esas kaynağı Başbakanlık Arşivindeki belgelere dayanmaktadır. Belgelerin çokluğundan dolayı yalnız Osmanlı araştırmaları yapan bir ekip değil, hatta bilgisayara başvurulmalıdır. Yazar kendisini zaman bakımından sınırlandırdığı gibi (XIV. Yüzyılın başından XVI. Yüzyılın başına kadar), askeri katkıdan muaf tutulan mülk ve vakıf arazisi ile ilgili belgeleri kullanmadığını ifade ediyor. Tımarın yalnız askeri bir kurum olarak değil, bu kurum Osmanlı İmparatorluğunun sosyal hayatı ile ilgili birçok meselenin farkedildiği bir bütünün parçası olarak görmek yerinde olur.

Yazara göre, eğer yeniçeriler İmparatorluğa cephede uzun yıllar yenilmez askerler sağladıysa, Tımar Kurumu sayesinde de devlet son derece güçlü sipahiler yetiştirdi. Tımarlıların hemen hepsi kırsal bölgede yaşıyor ve bu bölgenin hayatında müessir bir rol oynuyorlardı (Giriş).

Eserde, Osmanlıca terimler italik yazı karakterinde Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır. Yer adları, tercihan belgede geçtiği gibi yazılmış olup, ancak bu yerler Fransızca maruf bir yer adı ise Fransızca verilmiştir: Brousse, Trebizonde v.b. gibi. Belgeler ve siciller için kısaltmalar kullanılmış, matbu kitaplar dipnotlarında gösterilirken, Bibliyografyadaki sıra numarası verilmekle yetinilmiş, böylece notlar hafifletilmiştir.

Belgelerin dışında yazarın matbu kaynak olarak tımarlardan bahseden en eski kaynakları Şeyh Bedreddin'in hayatı ile ilgili mensur kaynaklarla, Aşık Paşa'nın Tevarih-i Âli Osman'ıdır. Aşık Paşa, Murad I (1362-1389) ve Bayezid I (1389-1402) devrinden bahsederken "kendi beratıyla tımar verdi", "tımarların dahi nişan-ı Bayezid Han adına aldı" (s. 60 ve s. 65) diyerek tımar terimini kullanır.

Yazar Osmanlılarda Tımar Kurumunun kaynağını Osman I. e kadar çıkarmaya çalışıyor (s. 21-26). XV. Yüzyılda, defterlerde bulunan kayıtlar, daha önceki zaman için eksik bulunmaktadır. Kanaatimize göre tımarın Selçuklu ikta sisteminin bir devamı olarak Osmanlı

askeri nizamının ihtiyacına intibak edecek şekilde istihalesi üzerinde durulmak istenmemiştir. Bizans Pronoya'sının bir devamı olabileceği hususundaki yaygın kanaatin paylaşıldığına dair bir işaret de bulunmamaktadır. O. Turan'ın İktâ ve Ö. L. Barkan'ın Tımar maddelerinin bulunduğu İslâm Ansiklopedisi bu bakımdan kaynak olarak kullanılmamıştır. Bu sonuncu, ansiklopedik bilgi sınırını aşarak (47 sayfa) menşee hususunda görüş beyan etmektedir.

Sayın Beldiceanu "Araştırmalarınız esnasında bazı siciller tımar sahiplerinin askeri vazifelerini zikrederken, bazı sicillerin bahsetmediklerini gördük" diyerek tetkik edilen 52 sicilden (1421-1512) ancak 32 sinde askeri sorumlulukları bulunduğu işaret etmektedir. Bayezid II (1481-1512) devrinde tımar sahiplerinin askeri vazifeleri sicillerde görülmemektedir, veya istisnai olarak vardır (meselâ; MM 567, MM 234). Buna karşılık askeri sorumluluklarını kaydetmeyen siciller de vardır; ancak bunda tımar sahibinin askerlik yapmakla yükümlü olup olmadığı işaret edilmiştir. Bunun için kâtip, eşer veya eşmez deyimlerini kullanır.

Yukarıdaki ifadeden anlaşılıyor ki Osmanlı Devleti, tımarları hem askeri hizmetler için hem de sivil hizmetler için verdi. Vakıa eserde kadı, muhtesip, ases, hatib, imam, lâlâ, meremmetci, defterdar için tımar verildiği görülmektedir. Beldiceanu, yalnız toprak üzerinden değil, diğer çeşitli gelirlerden de tımar verildiğine işaret etmektedir (51-64).

Yazar, tımar elde etmek için gereken şartlar ve kimlerin tımar elde ettikleri hususuna değinerek İstanbul'da kendilerine tımar tahsis edilenlerin belirtildiğini ve meselâ Yeniçeri Ağasının tımar tahsis edilenleri tavsiye ettiğini ifade etmektedir.

Eserde, Tımar verilen Sancakbeği, Subaşı ve sade tımarlıların askeri vazifeleri üzerinde durulmaktadır. Bu vesile ile yeni terimlerle ve bunların açıklamaları ile karşılaşılıyor; bürüme, geçim, gulam, sokaklu, çadır v.b. (82-93).

Burada yazarın gözünden kaçan bir yazısını hatırlatmak faydalı olacaktır. Tarih Dergisinde T. Gökbilgin tarafından yayınlanan (sayı 22, 1968 n. 35) "Kanuni Sultan Süleyman'ın Tımar ve Zemat Tevcihi ile İlgili Fermanları" konu üzerine daha fazla ışık tutacaktır.

Beldiceanu'nun bu kitabının sonuç bölümü hayli enteresandır. Yazar biraz da Tımar konusunu aşarak meselesinde genel bir değerlendirme yapmaktadır. "Tımar feodal bir kurum mudur" sorusunu ortaya atmaktadır. Batı'daki feodalitenin niteliklerine birkaç satırla değindikten sonra Osmanlı Tımar sisteminin ve bu sistem içinde çalışanların statülerinden bahsetmektedir. Sonuç olarak Tımarın feodal bir sistem olmadığını ifade etmektedir. Yukarıdan aşağıya doğru inen bir piramit misali, Padişahdan çiftçi'ye kadar varan bir kontrol mekanizmasının varlığını hatırlatmaktadır. Fatih kanunnamesinin de feodaliteden farklı bir sistemi gösterdiğini ve ayrıca bir iskân siyasetinin zaman zaman ortaya çıktığını ifade etmektedir. Yine feodal düzenden farklı olarak merkezi hükümet ticarete, ticaret yollarına ve merkezlerine yardımcı oluyor, parayı yalnız Bab-ı Âli darbedebiliyor.

Yazarın feodalite konusundaki son kanaatinin Ö.L. Barkan ve H. İnalçık ile aynı yönde olduğu neticesi çıkmaktadır.

YINANÇ R.-ELİBÜYÜK M., *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560)*, Gazi Üniversitesi Yay. no: 1 Ankara 1983

Osmanlı Devletinin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı için Tahrir Defterlerinin çok önemli olduğu bilinmektedir. Bu defterlerden ancak birkaçı yayınlanmıştır. Sayın